

ПРОФЕСОР ІВАН ГОРБАЧЕВСЬКИЙ: НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА І ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ

До 160-річчя від дня народження

"З культурного і наукового боку український народ виявив себе віддавна. Одним з найкращих доказів цього може бути каменярська праця Нестора сучасних хіміків, славетного українського вченого, академіка, професора Івана Горбачевського"
Юліас Стоклас

Валентина Данилова
канд. біол. наук,
ст. наук. співр. Інституту біохімії
ім. О.В. Палладіна НАН України

Сергій Комісаренко
академік НАН України,
академік НАМН України,
директор Інституту біохімії
ім. О.В. Палладіна НАН України

Іван Якович Горбачевський, від дня народження якого 15 травня 2014 р. виповнилось 160 років, справедливо належить до когорти найвидатніших учених кінця ХІХ — першої половини ХХ століття.

Відомості про цю непересічну людину в енциклопедичних виданнях радянського періоду дуже куці, або ж їх зовсім немає. Не згадувалося його ім'я й у підручниках з органічної хімії та біохімії. Але з "Енциклопедії Українознавства" за редакцією **Володимира Кубійовича** (1993 р.) довідуємося так: **Іван Горбачевський** — "доктор медичних наук, професор, декан медичного факультету Карлового університету в Празі, ректор цього університету, член Санітарної Ради Чеського Королівства, член Найвищої Ради здоров'я Австро-Угорщини у Відні, довічний член Палати Панів Австрійського Парламенту, дійсний таємний радник Імператора, перший міністр здоров'я Австро-Угорщини, ректор Українського Вільного Університету в Празі, професор хімії Подєбрадської господарської Академії та Українського вищого педагогічного інституту імені М. Драгоманова".

Додаймо до цього: **Іван Якович Горбачевський** — дійсний член Всеукраїнської академії наук від 1925 року, 1899 року обраний дійсним членом Наукового товариства імені Тараса Шевченка, почесний член його математично-природописно-лікарської секції, відомий і невтомний громадський діяч і великий патріот України.

Руфіна Виноградова
доктор біол. наук, професор,
пров. наук. співр. Інституту біохімії
ім. О.В. Палладіна НАН України

Василь Шендеровський
доктор фіз.-мат. наук,
професор, пров. наук. співр.
Інституту фізики НАН України

Іван Горбачевський (1854—1942)
академік Всеукраїнської академії наук з 1925 р.

Народився **Іван Горбачевський** 15 травня 1854 р. у родині греко-католицького священика **Якова Горбачевського** в селі Зарубинці Збараського району Тернопільської області. Мати була також з роду священиків. Отож змалку майбутнього вченого оточувала атмосфера духовності, гармонії людини і природи. Отець Яків проводив велику виховну національно-просвітницьку роботу серед своїх парафіян. Він прищепив своїм рідним і дітям любов до Бога й України, повагу до праці й прагнення до знань. Заповіти батька Іван проніс через усе життя і передав як естафету своїм учням та послідовникам.

Навчався хлопець в польсько-німецькій народній школі в м. Збаражі, потім — у класичній гімназії з польською мовою навчання в м. Тернополі. На той час у гімназії уже існувала підпільна українська організація "Громада", де Іван здобув першооснови української національної свідомості. У 1872 році юнак стає головою товариства, девізом якого було "навічно служити своїй українській землі".

Після закінчення гімназії в 1872 р. **І. Горбачевський** обирає медичний шлях і вступає на лікарський факультет Віденського університету. Ще будучи студентом, він виявив схильність та великі здібності до наукової праці й цим зацікавив своїх професорів. Вроджена наукова допитливість юнака стала вирішальною у його життєвому виборі: наполегливе навчання він поєднує з експериментальною медициною, тобто обирає для своєї подальшої діяльності фундаментальний дослідницький напрям.

Наукова діяльність **І. Горбачевського** бере свій початок від 1874 р., коли він розпочинає наукову роботу в Інституті хімії у проф. **Ф. Шнайдера**, а з 1875 р. — в Інституті фізіології проф. **Е.В. Брюкке**.

Першою роботою **Горбачевського** було дослідження вестибулярного нерва. Її результати було опубліковано 1875 р. у працях Цісарської академії наук. За цю роботу він був відзначений адміністрацією університету і зарахований до наукового німецького товариства. Допитливий юнак швидко збагнув, що медицина повинна спиратися на глибокі знання з хімії. Тому його наступні студії, дослідження і публікації були пов'язані переважно з органічною, біологічною та лікарською хімією. Напрямом його подальших досліджень стало проникнення у сутність життєвих процесів людського організму, пізнання природи біологічних речовин.

Шлях до лікарської хімії **Іван Горбачевський** розпочав 1875 року як студент-демонстратор, а далі працював асистентом у знаменитого хіміка, професора **К.Ф.В. Людвіга**, який запросив його до Інституту лікарської хімії Віденського університету після закінчення цього університету 1877 року. Цього ж року **І. Горбачевський** захищає дисертацію і здобуває науковий ступінь доктора лікарських наук.

З цього часу він повністю присвятив себе роботі в Інституті лікарської хімії: навчає студентів і займається самостійною науково-експериментальною діяльністю під керівництвом професора **К.Ф.В. Людвіга**.

Під час навчання в університеті **І. Горбачевський** також активно працював і у студентському товаристві "Січ", в якому, за визначенням **Івана Франка**, "почали формуватись люди, що серйозно віддавалися науці". Івана навіть двічі обирали головою товариства. Саме в цей час доля зводить його у Відні з **М. Драгомановим**.

Від 1877 р. **І. Горбачевський** за короткий час виконав декілька наукових досліджень щодо перетравлення протеїнів. Але поряд із цими дослідженнями він починає вивчення такого складного і цікавого на той час питання як синтез сечової кислоти.

Впродовж багатьох десятиліть науковці прагнули здійснити синтез складної речовини, яка була виявлена в сечі у 1776 р. шведським ученим **К. Шееле** і названа *сечовою кислотою*. Але це не вдавалось. У 1838 р. німецькі вчені **Ф. Велер** і **Ю. Лібіх** писали: "...в органічній хімії немає речовини, яка приковувала б увагу фізіологів і хіміків більшою мірою, ніж сечова кислота".

Іван Горбачевський, молодий асистент Інституту лікарської хімії, почав розробляти методичні підходи до синтезу сечової кислоти. Вихідними продуктами для її синтезу він обрав гліцин і сечовину. При нагріванні цих субстанцій він першим отримав сечову кислоту синтетично у 1882 р. (зараз вже відомо, що амінокислота гліцин бере участь при біосинтезі сечової кислоти в живому організмі). Через короткий час світова наукова преса опублікувала матеріали цього досягнення, яке викликало значний резонанс у науковому світі.

Цією своєю роботою **Іван Горбачевський** прославив Віденський університет і країну Австрію. На той час це було блискучим науковим досягненням, яке вплинуло й на всю подальшу долю Горбачевського.

Уже через рік, 1883 року, 29-річного вченого **І. Горбачевського** було запрошено до Празького (згодом — Карлового) університету на посаду професора медичного факультету з одночасним отриманням звання неординарного професора. 1884 року він отримує звання ординарного професора лікарської хімії з викладанням фармакології.

З того часу розпочався довготривалий період його життя та наукової діяльності в Празі. Там він співпрацював із майбутнім президентом Чехословаччини, тоді професором філософії, **Т. Масариком** та іншими науковцями-чехами. Заклав основи для розвитку чеської біохімії, підготував для чеської науки визначних учених: проф. **Е. Форманека**, проф. **К. Червеного** та проф. **А. Гамзіка**. У 1889, 1894, 1904 і 1911 роках **І. Горбачевський** був деканом лікарського факультету, а в 1902—1903 роках — ректором Чеського (тепер Карлового) університету в Празі.

У Празькому університеті **І. Горбачевський** започаткував новий напрям медицини — лікарську (біологічну) хімію. Для плідної наукової роботи й одержання досконалих результатів, зокрема для складних хімічних синтезів, він створює Інститут лікарської хімії (тобто, біохімії), який став у подальшому *alma mater* його школи чеських біохіміків. Основними напрямками діяльності вченого на той час було вивчення властивостей сечової кислоти, її утворення та метаболізм. Він продовжив пошуки нових методів синтезу сечової кислоти, і 1885 року провів синтез ще однієї дуже важливої для м'язів азотомісної сполуки — креатину, а також запропонував новий метод визначення азоту в різних рідинах організму.

Упродовж досліджень 1886—1888 років **І. Горбачевський** з'ясує шляхи утворення сечової кислоти та її синтезу в людському організмі. У 1887 році в авторитетному німецькому журналі з питань фізіологічної хімії була надрукована важлива з методичного погляду його стаття "*Про кристалізацію ксантину і гуаніну*", яка викликала значний інтерес серед науковців того часу й залишається важливою і для сучасних біохіміків.

Нове спрямування досліджень професор **І. Горбачевський** започаткував у 1889 р., коли відкрив ензим ксантиноксидазу, а в 1890 році експериментально довів, що сечова кислота в організмі тварин утворюється зі структурних компонентів нуклеїнових кислот клітин. Ці результати були новими, жваво обговорювалися, зокрема співробітниками видатного біохіміка **А. Коссея**.

Отже, заслуга **І. Горбачевського** полягає й у тому, що він уперше встановив джерела сечової кислоти в організмі. Це — азотомісні сполуки гіпоксантин та ксантин, які, як зараз відомо, утворюються з пуринових основ нуклеїнових кислот. Його видатні дослідження доводили, що сечова кислота і ксантинові основи мають одне походження та їхнім вихідним мате-

ріалом є нуклеїнові кислоти, з яких при окисації й утворюється сечова кислота.

Особливо плідним для **І. Горбачевського**, як ученого, був 1891 р. — вийшло друком багато його наукових праць з детальним аналізом змін в утворенні сечової кислоти, що виникають при окремих клінічних станах. У 1892 р. учений виступив у Відні з узагальнюючою доповіддю "*Про теорію утворення сечової кислоти*". У багатьох публікаціях різних дослідників пізнішого часу нерідко зустрічаються посилання на цю теорію. Згодом наукові здобутки **Горбачевського** було підтверджено іншими вченими. Вони не втратили своєї вагомості з плином часу. Все зазначене вище дало підставу французькому журналу "*Semaine des Hopitaux*" у 1953 р. заанотувати, що "*всі праці Горбачевського щодо утворення сечової кислоти досі неперевершені*".

У 1894 р. **І. Горбачевський** обрав об'єктом свого вивчення сечові камені (урати), які утворюються із солей сечової кислоти. Методика аналізу складу каменів і результати досліджень публікувалися у німецьких та чеських наукових виданнях. Різноманітні дослідження нуклеїнових кислот дозволили йому розробити методику виділення цих сполук зі тканин тварин, яка і в наш час не втратила надійності й з певними видозмінами застосовується у різних лабораторіях. **Горбачевський** справді був спеціалістом високого класу з розробки методів визначення різних сполук: він одним із перших встановив, що амінокислоти є складниками протеїнів.

Усі наступні праці (наукові, педагогічні, видавничі, громадсько-політичні) **Івана Горбачевського** були пов'язані з чеським Карловим університетом, у якому він пропрацював майже 35 років. Тут він провів низку наукових досліджень з комунальної і харчової гігієни, загальної хімії, епідеміології, судової медицини, токсикології. Зосередженню уваги вченого на санітарно-гігієнічному стані в країні, а також на охороні здоров'я працівників зумовлював стрімкий розвиток промисловості в Чехії. Він займався питаннями гігієни та дослідження санітарних норм питної води для Праги ще й як член Крайової санітарної ради Чеського Королівства. За визначну наукову й водночас практичну діяльність професора **І. Горбачевського** в 1898 р. було нагороджено орденом Залізної Корони III класу. За видатні наукові досягнення він був обраний віце-президентом Міжнародного лікарського конгресу, членом Королівського чеського товариства наук (пізніше Чеська академія наук), був членом, а пізніше президентом "Найвищої санітарної ради" у Відні.

1899 року **І. Горбачевського** було обрано дійсним членом Наукового товариства ім. Т. Шевченка (НТШ), заснованого у Львові. Згодом він очолив математично-природописно-лікарську секцію НТШ, яка видавала окремий друкований орган "*Збірник*", що став першим україномовним журналом із природничих наук. До складу секції тоді було обрано десять дійсних членів, серед яких — видатний фізик **Іван Пулюй**, один із першовідкривачів X-променів.

У ці роки і в подальшому він інтенсивно працював над розробкою української хімічної термінології, написав 4-томний підручник чеською мовою (Органічна хімія, Неорганічна хімія й два томи Лікарської хімії), а дещо пізніше — українською мовою видав підручник із органічної хімії та підготував підручник із неорганічної хімії.

Слід особливо наголосити на тому, що наукова діяльність тісно поєднувалась з педагогічною працею професора І. Горбачевського, яка була для нього основною і якій він присвятив 50 років свого життя. Один із його студентів (згодом — професор) **Йозеф Швейцар** поділився на сторінках "*Лікарського вісника*" спогадами про педагогічну діяльність **І. Горбачевського** в Празькому університеті: "... Професор Горбачевський присвячував нам багато часу та все був готовий передати свої знання. Він видав 4-томний підручник фізіологічної хімії чеською та українською мовами, його наснага і глибокі знання медичних наук придбали йому велику пошану серед студентів. Він безупинно та жертовно працював, вишколив багато вчених, які згодом стали університетськими професорами. Тому треба з вдячністю ствердити, що професор І. Горбачевський теж як учитель та вихователь виконав своє завдання гідно і чесно".

Значне переобтяження різноплановою діяльністю в Празі не перешкоджало **І. Горбачевському** постійно цікавитися життям рідного краю. Він, зокрема, збирав матеріали з питань фізіології, гігієни, харчування та економічного стану українських селян. У 1899 р. у "*Лікарському збірнику НТШ*" вийшла в світ його стаття "Причинки до пізнання виживи сільської людності галицького Поділля". Вона започаткувала новий напрям медико-біологічних досліджень у світовій науці. До праці був доданий складений ним українсько-німецький словник. Інтерес до подібних спостережень у **І. Горбачевського** ніколи не зменшувався, оскільки він сам вважав себе спеціалістом із питань гігієни і харчування.

Починаючи з 1909 р., професор **І. Горбачевський** зосередив свої дослідження на вивченні ролі речовин, які згодом отримали назву "вітаміни". Він опублікував цикл наукових повідомлень щодо дослідження пелагри. Протягом 1909—1912 років вчений одержав нові дані про роль нікотинаміду (вітаміну РР) в організмі. Вони мали велике клінічне значення та дали підстави до розуміння етіології пелагри.

За свої наукові здобутки Іван Горбачевський був відзначений почесними Віденського, Празького, Краківського та Львівського університетів.

Навіть під час Першої світової війни професор **І. Горбачевський** не припиняв своєї наукової діяльності. Новинкою була публікація 1916 року у часописі чеських лікарів статті "*Про отруєння оловом при використанні оцинкованих залізних водопровідних труб*". Лихоліття війни, низька якість продуктів харчування, що негативно впливали на здоров'я людей, спонукали Горбачевського до нових пошуків у цьому напрямі. 1917 року, внаслідок проведених дослідів, він оприлюднив в австрійському санітарному

журналі "Експериментальні дослідження поживної цінності лишайників", а в спеціальному німецькому журналі опублікував статтю "Про можливість виробництва цукру з деревини та алкоголю з відходів при виробництві сульфатцелюлози". Важливі санітарно-промислові дослідження **І. Горбачевського** успішно використовувались гігієністами Праги.

На запрошення уряду та пропозицію Української парламентської репрезентації 30 серпня 1917 р. **І. Горбачевський** організував і очолив у складі Австро-угорського уряду перше в світі Міністерство народного здоров'я. Ця діяльність вимагала від ученого максимальної віддачі, тому в 1917 р. він змушений був залишити кафедру в Інституті лікарської хімії у Празі й переїхати до Відня. На жаль, у зв'язку з політичними подіями на посаді міністра І. Горбачевський перебував недовго — до листопада 1918 р.

Починаючи з 1906 року, **І.Я. Горбачевський**, постійно, разом з іншими громадсько-науковими українськими діячами, домагався від уряду Австро-Угорщини створення у Львові українського університету, але реалізувати це йому не вдавалося через несприйняття урядовцями справ української громади. До цього питання **І.Я. Горбачевський** знову повернувся в 1919 році й, нарешті, українській громаді Відня вдалося заснувати у Відні Український вільний університет (УВУ). Офіційне відкриття його відбулося 17 січня 1921 року, а в жовтні, завдяки доброзичливості Чехословацького уряду й зокрема тодішнього Президента держави **Томаша Масарика**, університет був переведений до Праги. Того ж року **Горбачевський** повертається до Праги, де бере активну участь у створенні й роботі УВО. Тим самим розпочався новий празький період його діяльності. На той час УВО був єдиний український університет у світі. В опублікованому Меморандумі, зокрема, було зазначено: "*Коли на Великій Україні замовкли святині української науки, а Львів не допустив української молоді до університету, приневолюючи українську науку скриватись у підземеллі, ціла українська суспільність звернула увагу на Прагу, де силою факту утворилося середовище наукової праці за границею*". Завдання університету були сформульовані як: "*Український вільний університет поставив собі за провідну ідею і перший обов'язок служити потребам рідного краю і рідного народу. Своєю задачею за кордоном вважає він за тимчасову, провізоричну. Він має приготувати нашу молодь до діяльності серед рідного народу у своїх інституціях та майбутніх урядах ... Український вільний університет має улегшити формування українського університету або університетів на рідній землі і має як готовий організм бути перенесений у відповідний час на рідну територію туди, де його буде найбільше потрібно*".

На 1923/24 навчальний рік проф. **Івана Горбачевського** було обрано ректором УВУ. В наступні роки вчений викладає на природописно-математичному відділі органічну, неорганічну, загальну і фізіологічну хімію, хімію металів та хімію циклічних сполук.

У 1925 році за значні наукові заслуги **Івана Горбачевського** було обрано академіком Всеукраїнської

академії наук у Києві; його також запросили викладати хімію в Харківському університеті, але від останньої пропозиції вчений відмовився.

Наприкінці 1924 р., як ректор УВО, **І. Горбачевський** за участю професорів організував у Празі товариство "Музей визвольної боротьби України" з метою збереження документальних і речових свідчень про визвольну боротьбу за незалежність України. Він був обраний головою товариства (очолював до 1935 р.) і мріяв "... про власну хату українства — Український дім у Празі". Мрія здійснилася тільки 1938 року, коли управа Товариства на пожертви української громадськості купила триповерховий будинок, де було розміщено величезну колекцію експонатів з української історії. Матеріали до музею надходили не тільки від українців Праги, а й з інших країн світу.

Професор **І. Горбачевський** проводив велику організаційну роботу з проведення українських наукових з'їздів у Празі (в 1926 та 1932 рр.). Так, з метою проведення Першого Українського наукового з'їзду наприкінці 1925 р. у Празі було створено Український академічний комітет, головою якого було обрано академіка **І. Горбачевського**. В листі до НТШ у Львові він висловлював сподівання на участь у з'їзді вчених Всеукраїнської академії наук. Однак на з'їзд не лише не приїхали науковці, але й не було отримано жодних рефератів. Як засвідчують документи, тоді в Радянській Україні репресивними органами було проведено жорстку антиз'їздівську кампанію.

А в березні 1932 р. у Празі під його безпосереднім керівництвом проходить Другий Український науковий з'їзд. Відкриваючи його, професор **І. Горбачевський** зокрема сказав: "... На першому Науковому з'їзді, що відбувся перед 5-ма роками, було висловлено бажання і сподівання, що наступний науковий з'їзд відбудеться вже на рідній землі. Не сталося так, — але треба радити, що з'їзд відбувається тут. Наукова праця не припинилася, і наукові працівники хочуть прилюдно показати, що і як вони працювали..., відмінний характер нашого 2-го з'їзду від звичайних наукових з'їздів. Він своїми підсумками всієї нашої наукової праці на еміграції має неможливо закінчити емігрантську добу української науки. Нехай він відкриє їм дорогу до рідного краю. Захоплення ідеєю такого з'їзду звело нас усіх сьогодні до купи в цьому чудовому будинку Карлового університету". Ця подія свідчила також про величезну наукову, науково-організаційну та виховну діяльність УВО та інших українських наукових закладів, які працювали за межами України. На період від 1931 до 1935 навчальних років **І. Горбачевського** знову обирають ректором УВО. У цей час, крім УВО, він викладає в Українській господарській академії органічну хімію, а в Українському вищому педагогічному інституті імені М. Драгоманова — неорганічну хімію.

У 1939 р. під керівництвом **І. Горбачевського** в Празі було організовано Комітет оборони Карпатської України при Центральному союзі українських організацій Чехословацької Республіки, і він став почесним

Пам'ятник професору Івану Горбачевському перед морфологічним корпусом Тернопільської державної медичної академії ім. І.Я. Горбачевського, 2004 р. Скульптор — Олесь Маляра

Меморіальна дошка І. Горбачевському на будинку
Медичного факультету Карлового університету, Чехія,
подарована львів'янами. 2004 р.

головою цього Комітету. Комітет за короткий час зібрав великі фонди для допомоги в формуванні Карпатської Січі.

Друга світова війна внесла розлад у роботу й плани видатного вченого. Брак продуктів харчування і неможливість пильнувати за своїм здоров'ям призвели до послаблення організму Івана Горбачевського.

У травні 1942 року (це був час окупації Чехії німцями) він відчув себе нездоровим і пішов до клініки. Через кілька днів, 24 травня, професор **І. Я. Горбачевський** помер від уремії — хвороби, яку всебічно досліджував майже все своє життя. Похорон відбувся 28 травня 1942 року на цвинтарі Святого Матея, недалеко від його помешкання в Шарці (тепер це майже центр Праги). Віддати останню шану померлому, незважаючи на грізний час, зійшлося дуже багато як чехів, так і українців.

Наукова і педагогічна діяльність та громадсько-патріотична робота Івана Яковича ще довго служитимуть молодим українцям зразком чесності, наполегливості, працьовитості та відданості своїй батьківщині. Унікальність Івана Горбачевського як вченого полягає в його високій ерудиції, динамічності думки, науковій інтуїції, здатності швидко переключатися в напрямках сучасних наукових досліджень. Вражає діапазон його наукових інтересів: органічна хімія, біохімія, фізіологія, епідеміологія, гігієна тощо.

Література

1. Баб'юк Я. Академік АН УРСР Іван Горбачевський (до 20-річчя з дня смерті) // Укр. біохім. журн. — 1962. — Т. 34. — № 4. — С. 633—635.
2. Бездробний Ю., Козирський В., Шендеровський В. Видатні українські вчені у світовій науці. — К.: Тов. "Праймдрук", 2012. — 107 с. (С. 20—21).
3. Вологовська Н. Іван Горбачевський. Спроба життєпису в прозі та віршах. — Тернопіль: Укрмедкнига, 2004. — 56 с.
4. Головацький І. Іван Горбачевський 1954—1942. — Львів: Наукове товариство ім. Шевченка, 1995. — 126 с.
5. Головацький І.Д. Біохімік академік Іван Горбачев-

У 1954 р. з нагоди 100-х роковин від дня народження професора **І.Я. Горбачевського** чеська наукова громадськість високо оцінила його діяльність, зокрема словами професора **Карла Каула**: "... Народилися Ви як українець, і як визначний син цього великого народу Ви також померли. Та хоча для свого народу Ви зробили стільки, як мало хто з українців, Ви працювали не тільки для нього. Ваше ім'я записано в анналах віденських, де Ви, молодий 28-річний вчений, зробили відкриття світового значення — синтез сечової кислоти, а також в анналах празьких, де Ви 35 років були дійсним професором Карлового університету, в якому Ви були ректором, чотири рази деканом, основоположником і завідувачем інституту медичної хімії, де Ви виконали багато своїх наукових робіт. У Празі Ви виховали для чеського народу трьох професорів медичної хімії, навчили тисячі чеських лікарів і написали для чеських студентів підручник медичної хімії. Маючи можливість, завдяки своїй широкій науковій діяльності, бути професором у будь-якому зі світових університетів, Ви присвятили 35 років свого життя і своєї діяльності нашому оновленому і початкуючому чеському університетові, чеській медицині та чеському народові. За це все ми будемо Вам завжди вдячні...".

Враховуючи наукові здобутки вченого зі світовим ім'ям, 2004-й рік, рік 150-річчя від дня народження, ЮНЕСКО оголосило роком **Івана Горбачевського**. Цій події було присвячено урочисті спільні збори Відділення біохімії, фізіології і молекулярної біології НАН України, Академії медичних наук України та Українського біохімічного товариства, яке відбулось 30 листопада 2004 р. На цих зборах зі вступним словом виступив академік **С.В. Комісаренко**, розлогу доповідь "Академік І. Горбачевський і його доба" зробив професор **І.Д. Головацький** (Львів). А 160-річчю від дня народження **І. Горбачевського** було присвячено засідання клубу "Наукова спадщина" Київського будинку вчених НАН України, який провів керівник клубу, доктор фіз.-мат. наук, професор **В.А. Шендеровський**, з доповіддю про наукову спадщину вченого виступила доктор біол. наук, професор **Р.П. Виноградова**. Ім'я **Івана Яковича Горбачевського** носять Тернопільська державна медична академія (1992 р.) та школа в рідному селі Зарубинці. Тим самим, вже в незалежній Українській державі, до якої прагнув академік **Іван Горбачевський**, разом із громадськістю світу віддаємо належну шану титану праці, великому патріоту України, подвижнику науки. ■

ський. Життя та діяльність // Укр. біохім. журн. — 2004. — № 3. — С. 76,133 — 137.

6. Гонський Я. Іван Горбачевський у спогадах і листуваннях. — Тернопіль: Укрмедкнига, 2004. — 184 с.

7. Гонський Я.І., Губський Ю.І. Академік Іван Горбачевський: 60 років з часу смерті та 120 років від часу синтезу сечової кислоти // Медична хімія. — 2002. — Т. 4. — № 4. — С. 96—97.

8. Головацький І. Матеріали до історії біохімії в Україні. — Львів: Наукове товариство ім. Шевченка, 2011. — 276 с. (С. 27 — 75).

9. Енциклопедія сучасної України. — К.: Ін-т енциклопедичних досліджень, 1993. — Т. 6. — С. 188.